

J O N A S K R U O P A S

Jonas Kruopas gimė 1908 m. balandžio mėn. 23 d. Sakalinės k. Tauragės raj. 1928 m. baigė Tauragės mokytojų seminariją ir įstojo į Kauno universitetą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Studijas baigė 1937 m. Iš pradžių dirbo mokytoju Kauno gimnazijose, o nuo 1938 m. Klaipėdos, vėliau Vilniaus pedagoginiame institute ir Vilniaus universitete. Dėstė bendrinę lietuvių kalbos kursą, fonetiką, akcentologiją, literatūrinės kalbos istoriją ir kitus dalykus. Vadovavo universiteto lietuvių kalbos katedrai. 1948 m. jam buvo suteiktas docento vardas.

Nuo 1946 m. pradėjęs dirbti ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute, J. Kruopas 1951 m. galutinai į jį perėjo. 1955–1964 m. buvo instituto direktoriaus pavaduotoju. Nuo 1961 m. iki pat mirties (1975.X.17.) vadovavo žodynų sektoriui. 1968 m. jam suteiktas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo vardas.

J. Kruopas anksti įsitraukė į lietuvių kalbos tyrinėjimą. Dar studijų metais „Gimtojoje kalboje“ pasirodė jo pirmieji straipsniai. Tačiau ypač suintensyvino mokslinį darbą tuoj po karo. 1947 m. ryšium su pirmosios lietuviškos knygos 400 metų jubiliejumi buvo išspausdintas jo parengtas fotografuotinis M. Mažvydo katekizmo leidimas su komentarais. Pasirodė keli J. Kruopo straipsniai apie pirmąją lietuvišką knygą, iš kurių ypač reikšmingas „Žodyninės slavų-

bės Mažvydo raštų kalboje“, išspausdintas leidinyje „Senoji lietuviška knyga“, kurios jis buvo vienas iš redaktorių.

Su pastaruoju straipsniu apie M. Mažvydo raštų slavybes lyg ir susijęs J. Kruopo posūkis nuo kalbos istorijos ir kalbos kultūros bei praktikos dalykų į leksikologijos ir leksikografijos problemas. Ištyręs Mažvydo slaviškuosius skolinius, jis ėmėsi tyrinėti pirmosios kalvinų lietuviškos knygos – Merkelio Petkevičiaus katekizmo (1598 m.) – leksiką. Už šio lietuvių raštijos paminklo leksikos studiją (svarbiausioji jos dalis paskelbta 1970 m. „Lietuvių kalbotyros klausimų“ XII tome) J. Kruopui 1952 m. buvo suteiktas filologijos mokslų kandidato laipsnis.

Pradėjęs dirbti vien tik Lietuvių kalbos ir literatūros institute, J. Kruopas daug laiko ir energijos skyrė terminologijai tvarkyti (buvo Terminologijos komisijos pirmininkas) ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodynui“ redaguoti (atsak. abiejų šio žodyno leidimų redaktorius). Dar labiau pasinėrė į leksikografinį darbą nuo 1961 m., kai buvo paskirtas žodynų sektoriaus vadovu ir akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ atsakomuoju redaktoriumi. Už šio kapitalinio lietuvių kalbos veikalo III, IV, V ir VI tomus, kurių redakcijos narys buvo J. Kruopas, 1965 m. paskirta Respublikinė premija. J. Kruopui vadovaujant, buvo parengti spaudai net 8 žodyno tomai, taip pat dviejų pirmųjų tomų antrasis leidimas.

J. Kruopas daug nuveikė, tyrinėdamas lietuvių leksikografijos bei leksikologijos istoriją. Svarbiausiais jo šios srities darbais laikytinos studijos apie Simono Daukanto (Lietuvių kalbotyros klausimai, IV t.), Mikalojaus Akelaičio (ten pat, XII t.), Ambrozijaus Kašarauskio (ten pat, XIII t.), Lauryno Ivinskio (LTSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1961 m., I t.), Aleksandro Butkevičiaus (? , ten pat, 1967 m., II t.), Juozo Miliausko-Miglovaros (ten pat, 1974 m., III t.), Simono Groso (Literatūra ir kalba, I t.), Christiano Fridricho Temlerio (ten pat, II t.), rankraštinių XIX a. pradžios (LTSR Mokslų akademijos darbai, 1959 m., II t.) ir anoniminių rytų aukštaičių XIX a. antrosios pusės (ten pat, 1969 m., II t.) žodynus. Pastaruoju metu J. Kruopas planavo rašyti stambesnę apibendrinamojo pobūdžio darbą iš lietuvių leksikografijos bei leksikologijos istorijos. Šios srities problemos dar plačiai liečiamos jo straipsniuose „Leksiniai paralelizmai Daukšos katekizmo (1595) kalboje“ (Lietuvių kalbotyros klausimai, III t.), „S. Daukanto pastabos dėl G. Neselmano žodyno“ (ten pat, V t.), „K. Būgos kartotekos ir jų tolesnis naudojimas“ (Kalbos kultūra, Nr. 29), „Tautų ir kalbų draugystės atspindžiai lietuvių leksikografijoje“ (Mūsų kalba, 1973 m., Nr. 7).

Iš platesnio profilio kalbos istorijos darbų minėtinas D. Kleino „Lietuvių kalbos gramatikos“ vertimo redagavimas (Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, Vilnius, 1957 m.),

straipsniai „S. Daukanto pastabos dėl L. Ivinskio kalendorių, arba metaskaitlių, kalbos“ (Literatūra ir kalba, III t.), „Dėl M. Petkevičiaus katekizmo (1598 m.) tarmės“ (LTSR Mokslų akademijos darbai, 1957 m., II t.), „Lietuvių kalbos ugdytojas“ (apie Pilypą Ruigį; Mokslas ir gyvenimas, 1975 m., Nr. 4), „A. Salio kalbinė veikla“ (Lietuvių kalbotyros klausimai, XIV t.), „Dabartinės lietuvių kalbos vystymosi tyrinėjimas“ (ten pat, VI t.), „Lietuvių literatūrinės kalbos vystymasis praityje ir tarybiniais metais“ (Lietuvių kalba tarybiniais metais, Vilnius, 1967 m.), publikacija (kartu su E. Grinaveckiene) „K. Būgos laišakai prof. J. Endzelynui“ (Literatūra ir kalba, I t.), knygelė „Kalbininkas Kazimieras Būga“ (kartu su J. Būtėnu; Vilnius, 1955 m.).

J. Kruopas taip pat yra nudirbęs didelį lietuvių kalbos kultūros propagavimo darbą, nemaža prisidėjęs prie bendrinės kalbos normų diegimo. Jis paskelbė nemaža straipsnių, kuriuose nagrinėjami aktualūs žodžių darybos, morfologijos, linksnių vartojimo, leksikos, rašybos ir kiti kalbos praktikos klausimai. Minėtina ir jo organizacinė bei visuomeninė veikla: buvo kurį laiką Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas, „Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos“ redaktorius konsultantas, daugelio įvairių kalbos komisijų narys.

Z. Zinkevičius